

БЕЙШЕНАЛИЕВ Ж.
Талас Медиа Борбору
БЕЙШЕНАЛИЕВ Ж.
Таласский Медиа Центр
BEISHENALIEV J.
Talas Media Center

**ИЛИМДИН КУДУГУН КАЗГАН ОЙЧУЛ ОКУМУШТУУ ТИЛ ИЛИМИНИН БАБА
ДЫЙКАНЫ КАРБОЗ ДЫЙКАНОВ**

**МЫСЛЯЩИЙ УЧЕНЫЙ ВЫКОПАВШИЙ КЛАДЕЗЬ НАУКИ БАБА ДЫЙКАН
ОБРАЗОВНИЯ - КАРБОЗ ДЫЙКАНОВ**

**THE THINKING SCIENTIST DIGGING THE WELL OF SCIENCE
DYKAN OF LANGUAGE EDUCATION KARBOZ DYKANOV**

Аннотация: Аталган макалада автор орто мектепти аяктагандан кийин 1971-жылы Кыргыз мамлекеттик университетинин филология факультетине окууга ытны, кыргыз тил илимине опол тоодой салымын кошкон окумуштуулар Абдыгул Жапаровдон жана Карбоз Дыйкановдон билим, таалим-тарбия алгандыгы тууралуу сөз козгойт. Автор аталган окумуштуулардын педагогдук ишмердигин, сабакка койгон талаптары, студенттерге берген таалим-тарбияларын эскерип, бул анын филологиялык ишмердигинде өзүнүн позитивдүү изин калтыргандыгын белгилейт.

Аннотация. В упомянутой статье после окончания средней школы автор в 1971 году поступил на филологический факультет Кыргызского государственного университета, где учился у Абдыгула Жапарова и Карбоза Дыйканова, внесших значительный вклад в кыргызское языкознание. Автор упоминает о педагогической деятельности названных ученых, о требованиях, которые они предъявляли к уроку, о поучениях, которые они давали ученикам, и отмечает, что это наложило положительный отпечаток на его филологическую деятельность.

Abstract. In the mentioned article, after graduating from high school, the author entered the philological faculty of the Kyrgyz State University in 1971, where he studied with Abdygul Zhaparov and Karboz Dyikanov, who made a significant contribution to Kyrgyz linguistics. The author mentions the pedagogical activity of these scientists, the requirements that they made for the lesson, the teachings that they gave to students, and notes that this left a positive imprint on his philological activity.

Негизги сөздөр: кыргыз филологиясы, Абдыкул Жапаров, Карбоз Дыйканов, синтаксис, кыргыз тилинин таблицалары, педагогдук ишмердиги, таалим-тарбия.

Ключевые слова: кыргызская филология, Абдыкул Жапаров, Карбоз Дыканов, синтаксис, таблица кыргызского языка, педагогическая деятельность, образование.

Key words: Kyrgyz philology, Abdykul Zhaparov, Karboz Dykanov, syntax, Kyrgyz language table, pedagogical activity, education.

Илимдин кудугун казган ойчул окумуштуу. Кыргыз тил илиминде изи калган чыгаан окумуштуулардын алдынкы сабында аты аталган филология илимдеринин доктору, профессор Абдыгул Жапаров агай менин оюмдан тнк кетпейт. Агай менен сары ооз эне суту оозумдан кете элек 18 жаштын ар жак бер жагында филология факультетинде окуп жнргенде кездешкем. Мурун ал киши менен тааныш-билиштигим кайдан болсун. Ал кездеги тил илиминин аалымы А.Жапаровду эмс, Фрунзени биринчи корушум эле да. 1971 -жылы буйрук экен аталган окуу жайына келип окуп калдым. А кездеги Кыргызстандагы 9 жогорку окуу жайынын флагманы саналган жападан жалгыз университет Кыргыз мамлекеттик университети болчу. деп аталчу. Калганы ар кайсы багыттагы адистерди даярдоочу (Ош, Пржевальск институттары) жогорку билим бернчн окуу жайлары эле. Ошолордун ириси жана колго алымдуусу а кезде ректору Жогорку Советинин депутаты, тарых илимдеринин доктору Салморбек Табышалиев болучу. Азыр эсимден чыгып эле калбаса ошо кездеги В.Кулчичский редактору болуп саналган университеттин «Путь к знаниям» деген гезиттен окуган маалыматым боюнча университеттин 10дон ашык факультетинде 14000ден ашык студенттер негизинен педагогика жатында жогорку билим алышчу. Ошо жылы июнь-июль айында, а кездеги Фрунзе шаарында кнндун ысыгы бир тен да, адамдардын бапырап кечеге батпаганы бир тен эле. Окусам, билим алсам деп дегдеп эңсегендер, республиканын тннднк-тнштннгнчн келгендер Фрунзеге келишчн. Мына ошолордун арасында җзгм Таластан, а кездин шартында Казакстандын Жамбыл шаарынын Луговой Мерке аудандары аркылуу каттаган рейстнн автоуска отуруп, Фрунзеге келип, ушул университеттин эшигин снзгннгм эсимде. Бир топ жнрнп, кирнн документерин тапшырып, экзамендик баракты башкы корпуста алганымды кантип унутам. Андан бери арадан жарым кылым җтсҗ да, ошол кнн кннн бннгн эсимден чыкпайт. А кездеги шарт боюнча 4 экзаменди тапшырып, буйрук экен, илинип ушул жогорку окуу жайынын филология факультетине җтнп кеттим. Кантип окуйм, кандай агай-эжелер сабак берет деп буку туку болуп, 1-сентябрда азыркы Улуттук илимдер академиясынын бет мандайындагы филология факультетинде окуп баштадык. Сабак башталар менен биринин артынан бири келишип, декандын орун басары В.Д.Скирдовдун тааныштыруусу менен лекция окуган агайлар келип, җз сабактарын җтҗ башташты. Биринчи кҗргннгм кабак-башы снрднн, җнн кара тнстҗгн жапалдаш бойлуу, чачын артына кайрыган орто толук кийгени тнлкн боюна куп жарашып турган агай а кездеги факультеттеги саналуу экинин бири профессор Абдыгул Жапаров агай болду. А киши шашылбаган жай баскан токтоо адам болучу. Колтугуна бекем кыса кармаган кара папкесин ачып алып, кҗз айнегин кҗзннҗ илип алып, журналды барактап, ар бир студентти фамилиясын угуза айтып эринбей чакырып, «Отметка» кылчу да, менин лекцияман бир жолу калтырсан кечиримдуу, андан кҗп болуп кетсе, киргизбейм деп зекип, жаңы окууга келген биздин жнрҗгнбнҗзднн суусун алып, җз лекциясына кафедрага турап алып киришчу. Жаңылбасам, лекциясы «Азыркы кыргыз тили илими» деп аталчу. А кезде окуу китептери да тартыш болгондуктан, улам агайдын оозунан чыкканын жазып алганга ашыкчубуз. Ар бир айткан сҗзн нтнр чекитине чейин конспектиге тншпҗсҗ, экзамен алганга келгенде шорубуз

шорподой катып, агайдын «каарына» калып, экземенге кнзндѣ келесин делип, аудиториядан шылкыйып, паанайбыз пастап, эки алып айдалып чыкчубуз.

Мына ушундай ѳз ишине кылдат мамиле жасаган жана билимди терең алсын деген агайдын талабы экенин а кездеги балалык тншннкѳтѳн ѳтѳ элек сары ооз балапандар кайдан билдик. Экзамен, зачеттер аяктаганда баягы чала чарпыт конспект жазгандарыбыз сабактан калбай ар бир конспектини жазып алышкандарга жалбарып жатып, анысын сурап алып, кайрадан кѳчнрнп жазып, агайдын бет мандайына кайта-кайта самасалап барып, «удов.» деген бааны араң алсак да кубанар элек. «Мына, башынан ушинтип окусанар, оубасанар билим кайда силерге» деп алып, чачын алаканы менен артты карай силкип кайрып алып, Улуу Ата Мекендик согушка барганын, согушта аман калганын айтып, акыл кеңешин кошуп туруп, баасын койкойто коюп, аудиториядан кубандырып чыгарчу кайран киши. Ошо кезде биз менен катарлаш окугандар арасынан Гулжамал Жаманкулова, Гулзуура Жумакунова кыргыз тил илиминин изине тншншнп, кыргыз тили боюнча илимдин доктору, профессор, Кнкнн Назарбекова - илимдин кандидаты, окутуучу болуп чыгышты. Назаркул Ишкеев, Калыбек Байжигитов кыргыз адабиятын жаатында илимдин доктору болушуп, кѳзгѳ кѳрннштн. Калагандары да Абдыгул агайдан таалим-тарбия алышып, республиканын илим-билим, маданий турмушунда татыктуу орунду ээлешип, эл чарбасынын тнрлнн тармактарында нзрлнн эмгектенип жатышат

Тил илиминин баба дыйканы Карбоз Дыйканов. Мен азыр ойлосо, башынан чыгармачылыкка жакын элем. Бирѳѳ сѳз суйлосо жанынан жылбай тыңшап укканга куштарлыгым бар болчу. Кичинемен эле ушуш жагында болсом деген ойду багып жнрнп, а кездеги Ленинполь районунун Кызыл Октябрь орто мектебин бнтѳрнм менен а кездеги атагы таш жарып, билим алсам деген жаштардын эңсеп турган СССРдин 50 жылдыгы атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинен кирнн экзаменин тапшырып бнтѳрнбнз менен Жумгал районунун коомдук малына кесек тоют даярдоо нчнн аталган райондун Ленин атындагы колхозго барып, Алай сарайына жайгаштык. Борбордон бизди этектеп барышкан доцент Карбоз Дыйканов менен агай окутуучу Нсѳнбек Асаналиев баш болуп Каракеченин оозунан колхоз малы нчнн чалгы ороктоп чѳп чаап, бир айдан ашык иштеп жнрнп, жаңы окуу жылы башталары менен Фрунзеге кайтып келип, жетинчи жатаканадан жатканга жай алып, андан алыс эмес аралыктагы тѳрт кабаттуу мекемеде окуп баштадык. Жолдун берки тарабы биз окуган экономика жана филология факультеттери болсо, наркы тарабы Кыргыз ССР Илимдер академиясы болчу, ага жанаша СССР Банкынын имараты турчу. Шаарды жаңы кѳргѳн жана кѳчѳлѳрнн жаңы баскан айылдан жаңыдан барган бизге алар бир укумуштай кѳрннѳн эле. Ошентип ошол жерде илим-билимге болгон кадамыбыз ташталып, ар кайсы предметтер боюнча мугалим агай-эжелер биринен сала бири лекцияларын окушуп, студенттерге болгон талаптарын айтып турушчу. Ошолордун арасынан эсте калгандардын бири - Карбоз Дыйканов агай болду десем жанылышпайм. Агай сулуучасынан келген кырдуу мурун, чачын кѳгала аралай баштаган агай эле. Басан тураны тың, шайдоот, кийген кийими ѳзннѳ тыкан жана жарашыктуу кѳрннчн. А кишин ѳнн-тнсннѳ караганда Улуу Ата мекендик согушка катышканын билчн эмеспиз. ѳзн деле айтчу эмес. Кѳрсѳ жыйырмага чыга элек боз бала чагында согушка Кара-Балтадан эшалонго тушуп жоноп, душман жолун тосконун кийин билдик да. Жыл сайын Жеңиш кннннн алдында орден медалдарын жаркырата тагынып, аудиторияга саламдашып киргенде, агайдын тѳшн толо сыйлыктарына кѳзнбнздн кадап тиктеп калар элек. Карбоз агай биз окуган жылдары филология илимдеринин кандидаты, кыргыз тил илими кафедрасынын доценти болчу, а

кезде азыркыдай жер жайнаган профессорлук кайда. Илимдин докторлору ошо кезде адабият боюнча М.Борбугулов, Ж.Субанбеков болсо, кыргыз тили боюнча Абдыгул Жапаров жана Калкабай Сартбаев, калгандары илимдин кандидаты, ага окутуучу болушар эле. Карбоз агай сыйкымдын, сыпаа жайынан сыйлаган акылы тунук адам эле. Экзамен учурунда катуу талап койгону менен ичинен сыйкеп таяганы, айылдан барып окуган бизге окшогондорду аяганы сезилип эле турчу. Лекциясын да турмуш менен жакындата жуурулуштурап туруп окучу да, семинардык сабагын да жнргнзчн. Ошондуктан биз агайдын лекциясын калтырбай катышчу элек. Ошого жараша семестрдин этегинде катышканыбызга жана берген жообубузга карап ыз баабызды кулабай алып, кудундан калчубуз. Жанылбасам, 1973-жыл болсо керек, Карбоз Дыйканов агайдын «Азыркы кыргыз тилинин таблицасы» деген монографиялык эмгеги китеп болуп чыкты, чыгаары менен аталган кек тыштуу окуу китебин днкндн сатып алып колдонуп, пайдага чечилип жнрдн. Андан бери кыйла эле кеп жыл арадан зымырап ытнп кетти. Агайдын кеп билимдерин алдык, нйрнднк, билдик. Бирок аны мугалимдик, окутуучулук ишибизге колдоно албадык. Мен журналисттик кесипке биртоло ооп, алгач Кыргыз ССР Министрлер Советинин алдындагы кыргыз радио уктуруу жана теле керсетнн мамлекеттик комитетинде коомдук кызматкер катары аралашып, бул кесипке баш отум менен киришип, кийин Ленинполь райондук кыргыз-орус тилднн газетасында радио уюштуруучусу, бфлнм башчы, редактордун орун басары кызматтарында иштеп жатып, КПСС БКга караштуу Ташкент жогорку партиялык мектебинин СМИП бфлнмннн эл аралык журналистика боюнча кошумча саясий жогорку билим алып, ошол кнндн ушул кннгн чейин мамлекеттик муниципалдык жетекчи казматтарды аркалап, Карбоз Дыйканов, Абдыгул Жапаров, Бейшегул Уметалиева, Токтосун Акматов, Сансызбай Иманалиев, Сапар Бегалиев, Шералы Жапаров сыяктуу кептггн профессор, окутуучу агай -эжейлердин илим-билим, тарбиясын алып, ушул даражага ызнм курдуу ошо кездеги жаштардын ыкнлн катары жеткениме азыр ыраазы болуп калганымды жашырбас элем. Жогоруда мен эскерип аттарын атаган жана аталбаган асыл эмгегин арнаган мугалимдеримдин кездерн ытнп кетишти. Бирок алардын жаркын ымнрн, берген таалим-тарбиясы мага окшогон кептггн алардын колунан окуп, билимин алган адамдардын эсинде сакталып кала берет.